

*Козаченко Ганна Володимирівна,
доктор економічних наук, професор
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ
Білоусова Анастасія Юріївна,
кандидат економічних наук*

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІКРОФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

У наш час постійно поступово зростає попит на «швидкі гроші», що з часом привело до утворення такого сегмента фінансового ринку як швидке кредитування.

Основним суб'єктом фінансового ринку у цьому сегменті в Україні є мікрофінансові організації (МФО) (відомі під назвою «кредитна компанія») – небанківські фінансові установи, що надають населенню, суб'єктам малого і середнього бізнесу мікрокредити.

Перші небанківські кредитні установи такого типу в Україні з'явилися у 2003 році, а їхнє масове зростання, яке було зумовлено відсутністю конкуренції у цьому сегменті фінансового ринку, припало на 2009-2011 рр. [1].

В Україні в 2018 р. працювало понад 680 мікрофінансових організацій з надання швидкої позики [2], а понад сто компаній-посередників займалися рекламою МФО за додатковий відсоток, не маючи при цьому жодних дозвільних документів або ліцензій.

Кожна з мікрофінансових організацій є юридично зареєстрованою компанією, що має здійснювати свою діяльність у межах правового поля - за наявності ліцензії на здійснення кредитної діяльності, під контролем НБУ. Дані про офіційні МФО містяться у Єдиному державному реєстрі фінансових установ, куди потрапляють після реєстрації МФО Національною комісією, що здійснює державне регулювання фінансових послуг.

Основним продуктом МФО є мікропозика (хоча позику понад 50 000 грн. не усякий банк надасть, щоправда у такому випадку передбачається можливість надання застави), що видається на певний термін на конкретних умовах, які прописано у підписаному договорі, який незалежно від способу оформлення (дистанційно або оформлені в стаціонарних відділеннях) мають повну юридичну силу. Інші продукти (фінансові послуги) (депозити, відкриття рахунків для клієнтів) МФО не випускають.

Безсумнівними перевагами МФО вважаються:

- швидкість процедури оформлення кредиту;
- невеликий пакет документів, що має надати позичальник (паспорт та ідентифікаційний код);
- швидка процедура оцінювання фінансового становища клієнта, його кредитної історії;
- швидке ухвалення рішення про видачу кредиту за заявкою клієнта;
- необов'язкове відвідування відділення (на однакових правах здійснюють надання послуг як офлайн, так і онлайн компанії);
- отримання кредиту готівкою або безготівковим переказом на банківську карту одразу після позитивного рішення МФО щодо видачі кредиту.

Проте на практиці заявлені переваги МФО у низці випадків виявляються сумнівними через низку причин, серед яких перш за все слід зазначити на нечітке правове регулювання діяльності МФО і елементарну фінансову безграмотність населення.

Так, «швидкі гроші» є достатньо дорогими, причому дорогими у багатьох аспектах: мінімальний відсоток за кредитами МФО в Україні становить 0,01% (на день), середній - 1,4-1,7%, а максимальний – 2%. Тобто річна відсоткова ставка за користування кредитом сягає від 560% до 726% річних. Пеня та штрафні санкції за прострочення закриття кредиту у більшості вітчизняних МФО становлять 3% в день, що прописано у договорах і на що більшість позичальників не звертають необхідної уваги.

Як і діяльність будь-якої установи з надання фінансових послуг діяльність МФО здійснюється на певній правовій основі, хоча спеціального Закону для регулювання діяльності таких кредитних компаній поки ще не існує. Тому діяльність МФО регулюється Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» (як і усіх небанківських фінансових установ), а щодо окремих аспектів кредитування - Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Обмеженість правової бази діяльності МФО призводить до її виходу за межі правового поля. Особливо яскраво це виявляється у випадках затримки оплати або повної неможливості повернення кредиту, оскільки персональну інформацію боржника МФО передає третім особам, що є прямим порушенням статті 62 Закону України «Про банки та банківську діяльність» [3]. Адже за цією статтею дані про фінансово-економічний стан клієнта (боржника) є банківською таємницею, а підставою для розголошення такої інформації є письмовий дозвіл клієнта, рішення суду, запит СБУ, прокуратури тощо. І це при тому, що ще у 2013 р. у листі Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва зазначено, що якщо боржник добровільно не виконує зобов'язання перед кредитором, правовою можливістю стягнути заборгованість є звернення до суду з відповідним позовом [4], а ніяк не залучення третіх осіб.

Відносини третіх осіб (так званих колекторів) з клієнтом МФО мають протиправний характер (телефонні дзвінки клієнту, у тому числі вночі, родичам та друзям клієнта та ін.). Діяльність колекторів в Україні, що почала активно розвиватися з закінченням буму кредитування і просіданням курсу національної валюти, дотепер знаходиться поза межами правового поля, тобто нормами чинного законодавства не регулюється, ця галузь фінансових, юридичних і консультаційних послуг діє більше десятка років без законодавчого регулювання. При цьому вже декілька років у Верховній Раді обговорюються два законопроекти - «Про колекторську діяльність» та «Про запровадження ліцензування колекторської діяльності».

У США ще в 1977 році прийнятий спеціальний закон, який:

визначає поняття колекторської діяльності і встановлює основні правові рамки ведення колекторського бізнесу (колектори не мають права чинити тиск на боржника, погрожувати йому, а дзвінки дозволені виключно в денний час);

спрямований на усунення непорядних методів стягнення споживчих заборгованостей, стимулювання чесної колекторської діяльності;

надання споживачам можливостей оскаржувати борг і запитувати верифікацію для підтвердження коректності інформації про наявну заборгованість;

визначає права споживачів, порушених колекторської діяльністю;

містить засоби судового захисту і покарання за порушення статей закону [5].

У Європі колекторські агенції з'явилися дещо пізніше, ніж в США. Проте, якість їхньої роботи анітрохи не гірше [5].

Така начебто перевага отримання мікрокредиту у МФО як необов'язкове відвідування відділення і отримання кредиту в онлайн-режимі на практиці може створити дуже серйозні проблеми не лише для клієнтів, а для людей, які ніколи не звертались до МФО по кредит:

паспортні дані людини в наш час можна отримати дуже легко;
реального або електронного підпису клієнта на договорі при оформленні кредиту в онлайн-режимі немає, є лише яка-небудь позначка у певній клітинці;
ідентифікація клієнта здійснюється за допомогою СМС та листа на електронну пошту;

шахраї мають величезні можливості для оформлення кредиту за чужими даними людини, яка потім має доводити відсутність своїх відносин з МФО;

виявлено непоодинокі випадки зміни працівниками макрофінансової організації електронного договору на свою користь після його «підписання».

Правова неврегульованість отримання кредиту в онлайн-режимі призводить не лише до численних випадків шахрайства з отриманням грошей від МФО, а й до, як мінімум, некоректної поведінки самих МФО, чому значною мірою сприяє фінансова безграмотність населення, яке в погоні за швидкими грошима у стислі терміни не звертає увагу на положення договору кредитування. Клієнти МФО зазвичай не мають достатньої інформації та знань про особливості їхньої діяльності (МФО не йдуть на поступки щодо безвідсоткової відстрочки, зменшення відсотків або реструктуризації боргу), не завжди можуть оцінити рівень власних ризиків і свої майбутні зобов'язання, а тому прагнучи фінансової допомоги з високою ймовірністю можуть потрапити у боргову пастку.

Кількість та характер звернень споживачів до регулятора ринку небанківських фінансових послуг свідчать про недостатній рівень інформаційного забезпечення споживачів фінансових послуг та необхідність підвищувати фінансову грамотність [6].

Таким чином, правова неврегульованість діяльності МФО у сегменті швидкого кредитування не лише має негативні наслідки, що спотворює саму ідею отримання «швидких грошей», зменшує довіру населення до макрофінансових організацій, зіпсує їхню загальну репутацію в очах споживачів таких фінансових послуг, а й створює певні складнощі для самих МФО (на законодавчому рівні немає вимог до статутного капіталу та до організаційно-правової форми МФО).

Література

1. Мікрофінансові організації (МФО) України: як вони функціонують? URL: <https://loando.ua/statis/mikrofinansovi-orhanizatsiyi>
2. Що таке МФО? Види мікрофінансових організацій в Україні. URL: <https://mycredit.ua/ua/blog/chto-takoe-mfo/>
3. Про часткову або повну заборону діяльності мікрофінансових кредитних організацій. URL: <https://petition.kmu.gov.ua/kmu/Petition/View/2312>
4. Лист Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва № 7747/0/20-13 від 27.08.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v7747773-13>
5. Горобець О. Колектори. заборонені заходи щодо бізнесу. URL: <https://juscutum.com/ru-aleksandr-gorobec-kollektory-zapre/>
6. Споживачу небанківських фінансових послуг. URL: <https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/%D0%91%D0%A0%D0%9E%D0%A8%D0%A3%D0%A0%D0%90.pdf>